

Naše výtky proti
 zamalovávačům tváři na historických obrazech proti
 vystřihovačům záběrů z dokumentárních filmů proti
 vyměňovačům jmen v ódách na počest tyto výtky
 jsou odůvodněny jejich nemotorností vždycky pokazi
 kompozici a rýmy prsty ztuhými
 lokajským strachem Historie sama
 to provádí lépe není přece
 nehybná tupá jak se soudí není
 trámem či kamenem či kostí je
 trváním živým kořenem jenž se rozrůstá
 aby zachován byl kmen je strunou která rýmem citlivějším
 rezonuje s novými zvuky zhloubí Je talentem času

Wiktor Woroszylski

OPRAVY V HISTORII

Hle obraz nikým nedotčený Divejme se
 jak krevnaté postavě uprostřed započíná
 bledost potahovat tváře jak
 vyrudá jak průsvitní jak nejdřív
 opadává listí uší a medailí prohlubinky očí
 se zasouvají rázem
 nikdo tam není postavy zleva i zprava
 dělají úkrok svírají se což někdo doopravdy
 tu byl ne nebyl historie
 provedla opravu Divejme se
 na druhý obraz tady byl jen stín náhle
 stín bobtná nabývá plastičnosti zbarvuje se
 dostává tvář už vyměňuje
 si s námi pohled to je
 k nevíře že tu nebyl vždyť
 je tu tak nezbytný tak v shodě
 s napětím mezi obrazem a prostorem v němž
 je ten obraz dneska a my také

jsme V shodě s rytmem všeho Divejme se
 na jiné ještě proměny hle tyto
 tak různí v krvavé různici pozvolna se
 spodobují sobě sebe opětují
 ran neoblizující bližencují Od té chvíle
 tak budou

A tak by bylo hloupé
 vyčítat něco historii která
 na jaře liná rodí
 se znovu soustředěně zkoumajíc
 průběžný dnešek jak zrcadlo herec
 když repetuje roli dává stranou
 zbytečnou rekvizitu vynucuje
 ze sebe tvář
 takovou jakou zrcadlo
 dokáže odzrcadlit

(Střední část cyklu „Tři básně“ polského autora.)

ČESTMÍR CÍSAŘ

K čemu jaké krasobruslení?

Konečně se naše oficiální místa odhodlala vzít na vědomí nezbytnost nové linie KSSS za radikální přestavbu socialistického zřízení.

Zasedání ÚV KSSS koncem ledna 1987 se stalo místem historické události, jedné z nejvýznamnějších od dob Lenina. Gorbačov zbořil mosty k dogmatické a oportunistické minulosti. Přešel definitivně na půdu permanentního reformování a dynamického rozvíjení socialismu s cílem nikdy už nepřestat držet krok s realitou života, ale také s realitou světové špičky společenského pohybu k demokracii a humanismu.

Vývoj v SSSR se stal s velkou pravděpodobností nezvratný. Zabránit by mu mohl jen nějaký ozbrojený puč nebo jaderná válka. Obojí však nese pro strážce takových zločinů obrovská rizika, která sotva kdo je ochoten podstoupit.

První, co československé stranické a státní vedení pochopilo, je naprostá neodkladnost *ekonomických* reforem. Publikované „Zásady přebudování hospodářského mechanismu“ a projev L. Štrougala na poradě vedoucích hospodářských kádrů to potvrdily. Pravda, naši prozíraví ekonomové poznamenávají, nakolik jsou složité otázky přestavby ještě nejasné a nedopracované, nakolik bude obtížná dlouhodobá

realizace reformy s možnými zádrhly a korekturami. Ovšem současně nemohou nepřiznat skutečnost, že vůle a odhodlání začít změny se dostavily, cesta k tvůrčí ekonomické aktivitě se otevírá.

Co nám zatím chybí, v čem mají perspektivní záměry oficiálních činitelů mezery — je oblast socialistické *demokracie*, v níž se úpravy jen stydlivě ohlašují. K jejich jasnému formulování, jak to nyní učinil Gorbačov na plénu ÚV KSSS, se doposud nepřikročilo, natož k jejich realizaci. A přece právě demokratizace — na rozdíl od nákladné ekonomické přestavby — je levná a v některých aspektech i zadarmo. Přitom její vysoký efekt v brzké době neboli návratnost vloženého úsilí jsou zaručitelné. Jestliže Gorbačov přiznává, že bez zaktivizování lidského faktoru žádná přestavba nemůže být úspěšná, pak my můžeme poukázat na zkušenost roku 1968, že tomu tak opravdu je: v podmínkách demokracie, občanských svobod a sociální spravedlnosti se reformuje daleko lépe a nezbytné oběti se přinášejí mnohem snadněji, než v podmínkách spoutaných veřejných poměrů a společenské apatie. Je zajisté dost nečasové a také sotva leninské chtít reformu odkrojovat shora jen podle představ, navíc ještě nedávno nechtěných

a nyní tak trochu vnucených, jaké o ni má samojediná vrchnost.

Ale tohle všechno jen úvodem.

Chci se zabývat jinou, leč související otázkou: jak se oficiální představitelé strany a státu mini vyrovnat s otázkou naší reformy v letech 1966-1968, jejíž ozvuk doléhá stále i do nynějších časů. První se o to pokusil ve zmíněném projevu L. Štrougal (ovšem kdo jiný, přece Bilak to být nemohl). Když vysvětloval, proč dosavadní „soubory opatření ke zdokonalení atd.“ nevedly k žádnému výsledku, řekl:

„Dnes může být postavena otázka, proč tomu tak nebylo, proč jsme nepostupovali v této záležitosti rozhodněji. Není třeba skrývat, že svou úlohu tu sehrávala zkušenost konce šedesátých let a v důsledku toho — viděno z dnešního hlediska — naše přílišná opatrnost.“

Na jiném místě specifikoval, jak vidí onu zkušenost konce šedesátých let, kdy se od ekonomické reformy po porážce jejich tvůrců a obhájců ustoupilo:

„Ani dnes nemůže být sporu o tom, že důvody pro ni existovaly. Není a nemůže být ani sporu o tom, že původní projekt této reformy, jak jej přijal XIII. sjezd naší strany, odpovídal tehdejšímu stupni poznání a potřebám. Obsahoval řadu správných a cenných prvků, které mohla praxe dále využít a dále rozvíjet.“

Zde nelze citát nepřerušit. Okamžitě člověka napadá, že L. Štrougal spolu s J. Lenártem a některými dalšími byli aktivními účastníky vypracování a prosazování reformního kursu šedesátých let a už tehdy zastávali stanoviska, která se nyní po devatenáctileté přestávce opět nastolují. Podivná je právě ovšem ona přestávka, po kterou platilo, že ony správné a cenné prvky se nejen nevyužily a nerozvíjely, ale naopak zamlčovaly nebo i kategoricky, ba posměšně odmítaly. Místo zachování a využívání racionálních prvků tehdejší reformy se naopak naplno rozjela mašinerie obnovy administrativně-byrokratických metod direktivního řízení hospodářství a všeho, co s tím souviselo. Konečně, dejme opět slovo Štrougalovi:

„Nelze ovšem ani zmlčet, že mnohé tu mají na svědomí nízká úroveň poznání a naše celkově postoje zatížené strnulými přístupy a dogmatickou interpretací některých teoretických otázek politické ekonomie. Jako příklad může sloužit ne právě jednoduchý vývoj názorů na uplatňování zbožně peněžních vztahů a zákona hodnoty za socialismu. I dnes se ještě můžeme v praxi setkat s míněním, že zbožně peněžní vztahy jsou produktem kapitalismu a že tedy jejich uplatňování ve společenské výrobě za socialismu nemá mít místo, neboť jsou nositeli živelnosti.“

Následuje výklad, že zbožně peněžní vztahy jsou na pořadu dne už od dávných dob počátků dělby práce a stále platí. Dodejme, že tu budou i nadále, neboť dělba práce stále existuje a stává se dokonce širší, hlubší a složitější. Míra práce a míra potřeby spolu se zákonem hodnoty jsou imanentní součástí jakékoliv ekonomiky, bohda i té nejvzdálenější, komunistické.

Na tomto místě chci vyslovit upřímné uznání Vladimíru Kadlecovi, Z. Šulcovi, R. Zukalovi, R. Slánskému a dalším vědeckým autorům, kteří přes hanebnou persekuci za své údajné „revizionistické“ úchytky zůstali po celá takřka dvě desetiletí věrní tvůrčímu ekonomickému myšlení, nikdy se nevzdali reformních názorů, odhalovali zhoubné důsledky extenzivního a neefektivního hospodaření, statečně hájili a udržovali v povědomí naší ekonomické i ostatně politické fronty správnost a platnost analýz i závěrů z let 1966-1968. Dočkali se časů, kdy jejich pravda, dogmatiky stokrát prokletá, se opět stává pravdou obecně společenskou, k níž se dnes hlásí i rozumná část oficiálních představitelů.

(Nevím, co tomu všemu říkají kdesi ve Švýcarsku O. Šik a kdesi za mořem R. Selucký, ale snad se jim také trochu rozechvívá srdce.)

V čem ovšem L. Štrougal zaplatil nemilou daň za citovaná pozitivní prohlášení, je úlitba bohům „normalizace“, přežívajícím dogmatikům, sektářům a jiným konzervativcům. Aby mohli ještě nějaký ten týden či měsíc klidněji spát, utrousil — možná nerad, ale přece — pár drobtů nalezených v bortici se „trvalosti platnosti“ proslulého Poučení z krizového vývoje:

„Tohoto záměru (rozuměj: XIII. sjezdu strany) bylo však ve známých událostech kolem roku 1968 zneužito pro zcela jiné politické cíle a zájmy. Původní projekt reformy byl deformován a v podstatě opuštěn. Převahu nabývala koncepce neomezených tržních vztahů, rozmělnění socialistického vlastnictví a opuštění principu plánovitosti.“

Pamětníci okamžitě rozpoznají pochybný zdroj těchto výroků, třebaže nebylo řečeno, komu jsou adresovány, o čemž se můžeme jen dohadovat. Jestliže bylo míněno několik okrajových vulgarizátorů reformy 60. let, nedovzdělaných v ekonomické vědě a zhlížejících se v kapitalistickém systému někdejšího „hospodářského zázraku“, pak budiž. Jen vzniká otázka, proč právě tehle hrstce se podařilo po dubnu 1969 vyděsit naše „normalizátory“ tak, že od reformy vůbec utekli. Stačilo ony deformátory veřejně zkritizovat a uvést věci na správnou míru.

Pokud však řečník mířil do řad samých tvůrců a obhájců reformy, pak by to byla neupřímná a pošetilá hra. Reformátoři nebyli žádní neomylní bohové a dopustili se i chyb, které je možno analyzovat a odsoudit (ostatně, někteří z nich to již učinili a vědecky kvalifikovaně). Avšak nebyli stoupenci žádného ekonomického avanturismu, který by se jim chtěl podkládat.

Nemám po ruce podrobné dokumenty o reformě 60. let, ale pamatuji se na stanoviska zaujímaná od dubna do srpna v předsednictvu ÚV KSČ a od července 1968 do podzimu 1969 v České národní radě. V žádném z těchto orgánů se nepočítalo s úplnou živelností trhu, s neplánovitostí, s újmou společenskému vlastnictví, prostě s výlety do neznáma.

Naopak, např. ekonomický výbor ČNR s předsedou L. Veltruským (žel již zesnulým bývalým rektorem Vysoké školy ekonomické) projednával otázky ekonomické reformy s rozvahou a odpovědností, v intencích XIII. sjezdu KSČ, ale ovšem i nových progresivních názorů rodících se v průběhu prací na reformě, jak je úroveň poznání a potřeb života přinášela. Není pravda, že sjezd usnesl snad hotovou reformu, jen schválil

její nezbytnost a vytyčil její rámcové zásady. Se stanovisky ČNR se plně ztotožňovala česká vláda v čele se S. Rázlem, konkrétně ve výboru zastupovaná ministrem plánování D. Dvořákem a ministrem financí L. Lérem.

Už tehdy vyslovovali poslanci ČNR obavy z pokračování extenzivního rozvoje jako neefektivního předně v českých zemích, kde byla již dávno na pořadu intenzifikace výroby a hospodaření. Pochybovali o správnosti ne vždy uvážené industrializace s přeměnou národa v lidskou pospolitost „nejzaměstnanější“ na světě, avšak bez náležitého výsledného efektu. Varovali před dalším jednostranným preferováním těžkého průmyslu podle tzv. železné koncepce ještě z 50. let, neboť jinde ve vyspělých zemích nastupovaly jako určující moderní sektory ekonomiky směřující k chemizaci, elektronizaci, robotizaci apod. Oponovali systému přerozdělování za pomoci nevratných dotací a přesouvání prostředků, aniž se dostatečně dokládá účelnost jejich využití. „Miliardy se lehkomyšlně rozdávají sem a tam“, stěžoval si Veltruský.

Klíčový význam přikládala ČNR v duchu tehdejších usnesení ÚV KSČ zákonu o socialistickém podniku, na jehož vypracování se výbory ČNR podílely. Zvláště se dbalo, aby v něm bylo vyjádřeno *organické sepětí centrálního plánu s působením tržních vztahů*, které stát reguluje za pomoci daní, úvěrů, účelových dotací, zakládajících investic, vyvážené cenové a mzdové politiky a dalšími vhodnými nástroji. Podle návrhu zákona měla v každé hospodářské jednotce vzniknout *podniková rada* jako demokratický orgán všeho osazenstva, která by vykonávala řídicí vliv na výrobu a hospodaření podniku. Z uchazečů podle konkursu měla volit též ředitele, jemuž přiznávala nedílnou pravomoc operativně zabezpečovat plnění plánu a řídit chod podniku, ale který byl podnikové radě odpovědný za svou činnost. Uvnitř podniku měla platit pravidla přísné kalkulace vstupů a výstupů na všech úrovních pohybu výrobků, dnes bychom řekli: plného chozrasčotu. Podnik sám, jeho výrobní fondy zůstávaly společenským vlastnictvím, a kolektiv pracujících v čele s ředitelem jimi podle závazných pravidel pouze

disponoval. Případná integrační seskupení podniků, oborová, mezioborová či jiná, měla být dobrovolná, podle podnikatelské výhodnosti daného řešení. A tak bychom mohli pokračovat.

Kde tu bylo jaké opouštění plánování či rozmělnění státního vlastnictví či neomezeného trhu? Na úrovních, kde jsem tehdy pracoval, nikdy nikdo žádné scestné krajnosti nehlásal a neprosazoval, ani žádný člen ÚV KSČ, ministr nebo poslanec, nikdo z politiků a ekonomů reformního směru. Kdo by tvrdil něco jiného, prostě klame.

Věřím, že dogmatici by si strašně přáli, aby věci nebyly tak, jak opravdu byly, ale aby se nějakým kouzlem změnilo v to, jak o nich bájilo Poučení z krizového vývoje. Mají však smůlu. Existují nejen pamětníci, ale i archivní dokumenty, které dosvědčují, kdo co koncipoval a prosazoval, říkal a hájil.

Chtěl bych doufat, že vedení strany a státu v duchu politické taktiky „vypouštět nepříjemnou pravdu po troškách a bez rizika infarktů“ upustí postupně od pochybného generalizování tam, kde je na místě diferencovat a případná obvinění adresovat konkrétně, komu patří.

My, kdo jsme stáli za reformní obrodnou politikou Dubčekova vedení, musíme oficiální vysvětlení ústupu od reformy 1966-1968 považovat zatím za neúplné, polopravdivé a nepostačující. Přece se nechceme vracet do roku 1970, kdy se kdejaký žurnalistický nedouk mohl bohatě živit pomluvami a hanobením čestných komunistů a nestraníků, aniž se tito směli bránit.

Je možné a pravděpodobné, že po L. Štrougalovi, kterému přes onu výtku je přece jen potřebí vyslovit uznání za odvahu nakousnout jako první kyselé jablko osudů reformy 60. let, přijdou další činitelé, snad i z řad ideologů, kteří mají na aféře s prokletím reformy před 19 lety lvi podíl. Jenom jednomu ať se vyhnou: soutěži v krasobruslení mezi pravdou a lží. Bylo by to maření času, kterého lze využít v zájmu dnešní naléhavé reformy daleko efektivněji.

31. ledna 1987

(Otištěno bez vědomí autora.)

KDYBY TO NEBYLO K PLÁČI

Samozřejmě je to všechno k smíchu. Kdyby to nebylo k pláči. I oni byli pro Akční program, netoužili než po demokratizaci, glasnosti, otevřenosti, ekonomických reformách, kulturní obrodě — za předpokladu ovšem, že to bude všechno kontrolovat StB a oni nepřijdou o moc ani o koryta, ani se nebudou muset odpovídat za všechno, co napáchali za prvních dvacet let importovaného socialismu.

Chyba nebyla jejich, ale těch, kteří, ač jejich vlastní soudruzi, nebyli tak docela ochotni hrát hru dál podle dosavadních pravidel. Címž „vyvolali krizi“; rozumějme dobře, za krizi nebyli odpovědní ti, kteří dvacet let nekontrolovaně vládli, kradli, zabíjeli, zavírali, ale ti, kteří se pokusili nějak to ještě napravit, pokud to šlo, žádající mimo jiné, aby ti odpovědní za uplynulých dvacet let šli konečně od válu. Těm zase pochopitelně nezbylo než se bránit, držet se zuby nehty, a protože vlastní lid se k nim už dávno otočil zády, obrátit se o pomoc k velkému bratru. Ten měl pro ně tehdy veškeré pochopení. O demokratizaci, ekonomických reformách, zákonnosti atd. atp. nebylo řeči a všechno se spravilo zájezdem stotisícového zlomku armády osvoboditelky. V „Poučení“ se pak lidu sdělilo, že veškeré zlo pochází z respektování národních tradic, ze samostatného myšlení, z nedostatečného následování Sovětského svazu a z pokusů sesadit vládnoucí místodržitele.

Od té doby uplynula bezmála dvě desetiletí normalizace a člověk marně pátrá, kde zůstala realizace toho Akčního programu, který — jak se dnes dovidáme z úst nejpovolanějších — přece tolik milovali husáci, biláci, štrougalí a tutti quanti. A čím je to pátrání marnější, tím víc se našich socialistických národů zmocňuje podezření, že tahle pozdní láska k Akčnímu programu má zase jednou víc společného s oprávněnou snahou vládnoucí mafie udržet se u moci a nedopadnout, jak dopadli jejich brežněvovští protektoři v Moskvě.